

دانشگاه آزاد اسلامی

تاریخ عثمانی و خاور میانه

مؤلف: دکتر محمدامیر شیخ نوری

www.ketab.ir

- سرشناسه : شیخ نوری، محمدامیر، ۱۳۳۲ -
- عنوان و نام پدیدآور : تاریخ عثمانی و خاورمیانه / محمدامیر شیخ نوری.
- مشخصات نشر : تهران: دانشگاه مذاهب اسلامی، ۱۳۹۰.
- مشخصات ظاهری : ۴۰۰ ص: جدول.
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.
- موضوع : ترکیه — تاریخ — امپراتوری عثمانی، ۱۲۸۸ - ۱۹۱۸ م.
- موضوع : خاورمیانه — تاریخ
- شناسه افزوده : دانشگاه مذاهب اسلامی
- ردیفی کنگره : DR۱۳۹۰۴۸۶۲ ت ۹ ش /
- رده بندی دیویی : ۱۰۱۵/۹۵۶

عنوان کتاب: تاریخ عثمانی و خاورمیانه

مؤلف: محمدامیر شیخ نوری

ناشر: دانشگاه مذاهب اسلامی

سال نشر: ۱۳۹۰ - چاپ اول

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ و لیتوگرافی: دهکده

۱۰۰۰ تومان

مراکز پخش:

تهران - خیابان انقلاب، خیابان فلسطین جنوبی، خیابان شهید روانمهر، پ ۳، دانشگاه مذاهب اسلامی، واحد انتشارات

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۶۵۲۵۲

شعبه سمنج - بلوار آزادگان، روبروی استادیوم ورزشی ۲۲ گلان، دانشگاه مذاهب اسلامی، تلفن: ۰۸۷۱-۲۳۷۷۱۶۰

شعبه زاهدان - خ دانشگاه، ترسیده به بلوار معلم، نبش دانشگاه ۳۵، دانشگاه مذاهب اسلامی، تلفن: ۰۵۴۱-۲۴۳۱۸۰۱

سخن نخست

رسالت دانشگاه مذاهب اسلامی، اهتمام در ترویج فرهنگ همگرایی، اتحاد بین پیروان مذاهب اسلامی، گسترش فقه مقارن، تحکیم میانی اتحاد مسلمین و پرورش استعداد های جوانان مسلمان اعم از شیعه و سنی است. یکی از لوازم انجام این رسالت خطیر، برنامه ریزی برای تحقیق و تألیف در معارف اسلامی و نشر اندیشه های صاحب نظران با رویکرد وحدت و عریب بین پیروان مذاهب اسلامی است. در این عرصه، تدوین و تألیف متون آموزشی و کتب درسی به صورت تطبیقی و مقارن، کار بایسته ای است که انجام آن مستلزم مشارکت و معاضدت کارشناسان و متخصصان حوزه های علمیه و دانشگاه ها است.

هر چند دشواری انجام چنین کاری بر اندیشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست، اما از استادان ارجمند در این حوزه انتظار می رود تا با یاری های سازنده، این دانشگاه را در جهت رسیدن به اهداف مطلوب آن یاری رسانند.

انتشارات دانشگاه مذاهب اسلامی از همکاری استادان و متخصصان اسلامی که برای اتحاد در جهان اسلام و حرکت به سوی امت واحده همت می گمارند، صمیمانه استقبال می کند و امیدوار است تا در پرتو این تعامل علمی و پژوهشی و متناسب با سرفصل ها و برنامه ریزی آموزشی دانشگاه، کتب پرمایه و ارزشمندی در حوزه تقریب مذاهب اسلامی منتشر نماید.

کتاب حاضر یکی از آثار علمی در حوزه مباحث تاریخی است که برای دانشجویان مقطع کارشناسی رشته تاریخ به عنوان منبع درسی «تاریخ عثمانی و خاورمیانه»، در ۲ واحد درسی تدوین گردیده است. امید است این جستار، با حمایت علمی استادان و استقبال دانشجویان و محققان عزیز، پشتوانه ای برای رشد علمی پویندگان علم و دانش گردد.

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۵	بخش اول: اوضاع آسیای صغیر در سده پنج هجری
۱۷	فصل اول: شرحی بر امور تاریخی ترکان
۲۹	فصل دوم: ترکان عثمانی
۳۳	فصل سوم: آسیای صغیر - آناتولی - ترکیه
۳۷	فصل چهارم: واژه خاورمیانه
۴۱	فصل پنجم: قدرت یافتن ترکان در آناتولی
۴۳	۱. جنگ ملازگرد و تأسیس حکومت سلاجقه روم
۴۹	۲. سلجوقیان روم
۵۳	۳. حمله مغولان و انحطاط سلجوقیان روم
۵۷	فصل ششم: پیدایش امیرنشینهای مستقل ترکمن در آناتولی
۵۸	۱. امیرنشین قرامان (۶۵۴ - ۸۸۸ هجری / ۱۲۵۶ - ۱۴۸۳ میلادی)
۶۰	۲. امیرنشین بنی تکه (۷۰۰ - ۸۳۰ هجری / ۱۳۰۰ - ۱۴۲۶ میلادی)
۶۱	۳. امیرنشین بنی حمید (اواخر سده هفتم هجری / ۷۹۳ اواخر سده سیزدهم میلادی - ۱۳۹۱ میلادی)
۶۲	۴. امیرنشین گرمیان (گرمیان) (۱۳۰۲ - ۱۳۹۰ میلادی / ۷۰۲ - ۷۹۳ هجری)
۶۴	۵. امیرنشین آل منشا (منشیان)
۶۶	۶. امیرنشین آیدین (۶۹۹ (۷۰۰) - ۸۰۵ هجری / ۱۲۹۹ (۱۳۰۰) - ۱۴۰۳ میلادی)
۶۸	۷. امیرنشین صاروخان (۷۰۰ - حدود ۸۱۳ هجری / ۱۳۰۰ - حدود ۱۴۱۰ میلادی)
۷۰	۸. امیرنشین قراسی (۷۰۰ - حدود ۷۳۷ هجری / ۱۳۰۰ - ۱۳۳۶ میلادی)
۷۱	۹. امیرنشین آل اشرف
۷۲	۱۰. امیرنشین عثمانی
۷۴	سوالات پایان بخش

بخش دوم: امپراطوری عثمانی ۷۷

فصل اول: نحوه اسکان عثمانیها در آسیای صغیر ۷۹

۱. حکومت عثمان اول ۸۲

۲. حکومت سلطان مراد اول (۷۶۲ - ۷۹۱ / ۱۳۶۱ - ۱۳۸۹) ۹۲

۳. پایزید اول (۷۹۳ - ۸۰۶ / ۱۳۸۹ - ۱۴۰۴) و حمله تیمور به آسیای صغیر و فروپاشی نخستین امپراطوری عثمانی ۹۹

فصل دوم: تأسیس دوباره امپراطوری عثمانی (۸۵۵ - ۱۴۱۳/۱۴۵۱/۸۱۶) ۱۰۹

۱. حکومت محمد اول (۸۲۳ - ۸۱۶ هجری قمری / ۱۴۲۰ - ۱۴۱۳ میلادی) ۱۰۹

۲. حکومت سلطان محمد دوم (فاتح) - اوج قدرت عثمانی (۸۵۵ - ۱۴۵۱/۸۸۶ - ۱۴۸۱) ۱۱۶

فصل سوم: سقوط قسطنطنیه ۱۲۷

۱. اهمیت و مرتعت - بغرافا - قسطنطنیه (بیزانس) ۱۲۷

۲. وجه تسمیه قسطنطنیه - استانبول ۱۲۹

۳. پیامدهای سقوط قسطنطنیه ۱۳۱

الف) محاصره اقتصادی اروپا ۱۳۱

ب) احیای اندیشه صلیبی گری و امپریالیستی ۱۳۵

فصل چهارم: دوران جدال و شکوه عثمانی (۱۰۹۶ - ۱۴۵۳ میلادی / ۸۵۷ - ۹۷۴ هجری) ۱۴۱

۱. سلطنت سلیم اول (۹۲۶ - ۹۱۸ هجری قمری / ۱۵۲۰ - ۱۵۱۲ میلادی) ۱۴۴

۲. عثمانیان و خلافت ۱۴۸

۳. سلطنت سلطان سلیمان قانونی (۹۷۴ - ۹۲۷ / ۱۵۶۶ - ۱۵۲۰) (در - در - عثمانی) ۱۵۰

فصل پنجم: زوال امپراطوری عثمانی (دوران توقف و رکود - ۱۷۱۸ - ۱۵۶۶ میلادی / ۹۷۴ - ۱۱۳۱ هجری) ۱۶۱

۱. معاهده زینتاتوروک (SITVA TOROK) ۱۶۴

۲. صلح کارلویتز (KARLOWITZ) ۱۶۵

۳. دولت عثمانی در سده هفدهم و هجدهم میلادی ۱۷۴

۴. اوضاع اجتماعی و اقتصادی عثمانی ۱۷۸

فصل ششم: سده نوزدهم میلادی و اوضاع امپراطوری عثمانی ۱۸۹

۱. تنظیمات عثمانی ۱۹۷

۲. معاهده کوچوک قینارجه ۲۰۳

۳. جنگ کریمه ۲۰۶

۴. عثمانیان نو ۲۰۹

۵. نهضت مشروطه ۲۱۱

۲۱۵	فصل هفتم: ترکان جوان
۲۱۹	۱. پان اسلامیسم
۲۲۲	۲. پان ترکیسم
۲۲۷	فصل هشتم: زوال تدریجی، جنگ جهانی اول و سیاست عثمانی
۲۳۴	۱. آتاتورک و تشکیل جمهوری ترکیه
۲۳۸	۲. انقلاب عربی
۲۴۳	سؤالات پایان بخش
۲۴۵	بخش سوم: پیدایش دولتهای عربی
۲۴۷	فصل اول: عربیه
۲۵۵	فصل دوم: لبنان
۲۵۸	۱. نفوذ اروپائیان و تشکیل شورتهای قومی و مذهبی در لبنان
۲۶۶	۲. جنگ جهانی دوم و استقلال لبنان
۲۶۹	فصل سوم: اردن
۲۷۷	فصل چهارم: عراق
۲۹۱	فصل پنجم: عربستان سعودی
۲۹۵	۱. تشکیل حکومت وهابی در نجد
۳۰۵	۲. برخی از عقاید وهابیون
۳۰۷	فصل ششم: کویت
۳۱۰	سؤالات پایان بخش
۳۱۱	بخش چهارم: ترکیه در جنگ جهانی دوم
۳۱۳	ترکیه در جنگ جهانی دوم
۳۱۷	فصل اول: جهان عرب در جنگ جهانی دوم
۳۲۳	فصل دوم: مسئله فلسطین
۳۲۶	۱. استعمارگران اروپایی، نخستین طراحان استقرار یهودیان در فلسطین
۳۳۴	۲. دو جنگ جهانی و مسئله فلسطین
۳۳۹	۳. تشکیل دولت صهیونیستی اسرائیل
۳۴۱	۴. امپریالیسم آمریکا و اسرائیل
۳۴۷	فصل سوم: خاورمیانه پس از جنگ جهانی دوم تاکنون
۳۶۰	سؤالات پایان بخش

نتیجه گیری ۳۶۱

کتابنامه ۳۶۷

۱. فارسی ۳۶۷

۲. لاتین ۳۷۹

۳. مقالات ۳۸۱

ضمائم ۳۸۳

مراکز مطالعاتی ۳۸۵

مؤسسه مطالعات ترکی ۳۸۵

انجمن تاریخی ترکی ۳۸۶

انجمن مصاحات ترکی ۳۸۶

مؤسسه پژوهشی اسنادی ترکی ۳۸۷

مقدمه

ظهور امپراطوری عثمانی و تسلطش بر اغلب سرزمینهای اروپا و آسیا از جمله مهم‌ترین رویدادهای تاریخ به شمار می‌رود.

از سده ۱۰ میلادی / ۴ هجری قمری، قبایل ترک مهاجرت خود به ایران و عراق را آغاز و در سده ۱۱ میلادی / ۵ هجری قمری، تحت رهبری سلاجقه (که از ترکمانان غز و از اهل سنت بودند) در بخش اعظم سرزمینهای شرقی دستگاه حکومت عباسی، امپراطوری (سلطان نشین) نیرومندی را به وجود آوردند و حکومت آل بویه (نیز دیالمه یا دیلمیان) را که شیعی بودند، در بغداد رخنه کردند. (حکومت آل بویه در ری نیز به دست غزنویان منقرض گردید). با برآمدن سلاجقه قدرت ترکان که از زمان معتصم، خلیفه عباسی، رو به افزایش بود، سرانجام استوار ماند. طوایفی از ترکان چادر نشین به سوی غرب مهاجرت کردند و سیمای نژادی شرق مابین را تغییر دادند. در واقع، نیروهای مسلمان مستقر در مرزهای امپراطوری بیزانس از ره بهانه دور عمدتاً ترکها بودند و در طول سده ۱۱ میلادی / ۵ هجری قمری، مهاجرت انبوه طایفه ترک به آناتولی منجر به برجیده شدن سلطه امپراطوری روم از بخش اعظم آن ناحیه و ادغام آن در سلطان نشین مسلمان در سلاجقه روم شد.

در حقیقت، تاریخ تأسیس دولت سلجوقی در روم و آسیای صغیر از نبرد منازکرت (ملازگرد) در ۴۶۴ هجری مطابق با ۱۰۷۱ میلادی آغاز می‌شود.

امپراطوری عثمانی در هنگام تأسیس خود در آغاز سده ۱۴ میلادی / ۸ هجری قمری، امارت کوچکی در ثغور جهان اسلام بود که خود را وقف جهاد علیه مسیحیان کرده بود. همین حکومت فاقد اهمیت مرزی، به تدریج قلمروهای پیشین امپراطوری بیزانس را در آناتولی و شبه جزیره بالکان، تصرف و جزئی از خود کرد و با تسخیر سرزمینهای عربی در

سال ۱۵۱۷ (۹۲۳ هجری) مقتدرترین حکومت جهان اسلام شد.

به نوشته ویل دورانت در جلد ششم صفحه ۲۱۹؛ پاپ اوربانوس پنجم، که به اهمیت نفوذ و گسترش تدریجی ترکان در اروپا پی برده بود، جهان مسیحیت را به جنگ صلیبی دیگری فرا خواند. لشکری مرکب از سپاهیان صربستان، مجارستان و والاکیا دلیرانه به سوی ادرنه راندند و در کناره رود ماریتسا، پیشرفت خود را جشن گرفتند. در این حین و گیر و دار باده نوشی و عیش و عشرت، سپاه کوچکی از ترکان با شیخون خود، آنها را غافلگیر کرد. بسیاری پیش از آنکه بتوانند سلاح برگیرند، کشته شدند و بسیاری که کوشیدند با عبور از رود عقب نشینی کنند، غرق گشتند؛ بقیه نیز فرار کردند (۱۳۷۱ میلادی / ۷۷۳ هجری). در سال ۱۳۸۱ (۹۱۱ هجری) صوفیه تسلیم شد و نیمی از بلغارستان به دست ترکان عثمانی افتاد. ترکان - مانع - ۱۳۸۶ میلادی، نیش و در سال ۱۳۸۷ میلادی (۷۸۹ هجری)، سالونیک را گرفتند و با فتح آن، در ده‌های سراسر یونان به روی آنان باز شد.

در دوران سلطنت سلیمان (۱۵۶۶ - ۱۵۶۰ میلادی / ۹۲۷ - ۹۷۴ هجری)، پیروزیهای نظامی پیاپی در محدوده‌های گسترده از اروپا و مرکزی تا اقیانوس هند، به امپراطوری عثمانی اعتبار یک قدرت جهانی را بخشید. سی در جریان جنگهای طولانی سده ۱۷ میلادی، موازنه قدرت به سود اروپا تغییر کرد. قدرت عثمانی زوال یافت و با به رسمیت شناختن برتری غرب، در سده ۱۸ میلادی، امپراطور، از حیث سیاسی و اقتصادی به اروپا وابسته شد. از این به بعد هیچ چیز مانع شکستهای بعدی دولت عثمانی و از دست رفتن اراضی بالکان نشد.

عوامل گوناگونی باعث تشدید از دست رفتن اراضی بالکان شد. در رتند از: بروز ناامنی و نزاعهای درونی در سراسر امپراطوری، کشمکش دائمی قبایل و ایلات، اختلافات مذهبی، رکود اقتصادی، تهدیدات خارجی، گسترش ناسیونالیسم - که پیامد انقلاب فرانسه بود - رقابت قدرتهای اروپایی با امپراطوری عثمانی، تحریک اقدام بالکان توسط قدرتهای اروپایی، آغاز اصلاحات در بدترین موقع با هدف حفظ ملل تابعه و به ویژه بالکان، کوتاه بودن دوره‌های ثبات و آرامش امپراطوری.

منطقه خاورمیانه نیز از لحاظ جغرافیایی موقعیت منحصر به فردی دارد و چون محل اتصال اروپا و آفریقا و آسیاست، از نظر سوق الجیشی برای هر سه قاره دارای ارزش فوق العاده‌ای می‌باشد تا جایی که این قسمت را مرکز ثقل نیمکره شرقی نامیده‌اند.

کوتاه‌ترین و مناسب‌ترین راه‌های هوایی و دریایی بین اروپا و آسیا از این منطقه می‌گذرد و از قدیم‌الایام، امپراطوری‌های بزرگ شامل کلیه یا قسمتی از این خطه بوده و یا بر آن چشم طمع داشتند. در دوران استعمار نیز با توجه به منابع انگلیسی‌ها در منطقه، سرنوشتشان بیشتر به این ناحیه وابسته بود.

افتتاح کانال سوئز در ۱۸۶۹ میلادی، باعث اتصال اقیانوس‌های اطلس و هند از طریق مدیترانه و دریای سرخ شد. در نتیجه، مسافت به شدت تغییر یافت و خاورمیانه از نظر قدرت‌های دریایی، اهمیت ژئوپلیتیک زیادی پیدا کرد. صرفه جویی در زمان و مسافت - که در اصل به معنای هزینه‌های کمتر سوخت است - در بعضی سفرها به ۴۰ تا ۵۰ درصد رسید. اهمیت چنین مزایایی برای کشتیرانی تجاری کاملاً روشن است. مدت سفر یگانهای دریایی از دریای مدیترانه به اقیانوس هند از طریق کانال سوئز بین ۱۷ تا ۱۸ روز کوتاه‌تر از طریق دور زدن دماغه اسپینیک آفریقای جنوبی می‌شود.

این واقعیت که منطقه در مجاورت اقیانوس‌های اطلس و هند قرار گرفته و پنج دریای مدیترانه، احمر، خزر، سیاه و خلیج فارس در داخل آن رخنه کرده‌اند، نقش مهمی در تسهیل ارتباطات داشته است. این دریاهای مهم اینک سدی در مقابل حرکت می‌باشند، عموماً مورد استفاده متمرکز تجارت بوده‌اند. در حال حاضر، این دریاهای صحنه کشمکشهای عدیده دریایی و نظامی به منظور کنترل راه‌های اصلی تجارت نیز بوده‌اند.

کانال سوئز و باب المندب که در حکم مکملهای یکدیگرند، در کوتاه کردن فاصله بین شرق دور و اروپا نقش مهمی دارند و اخیراً اقداماتی برای افزایش عرض و عمق آن صورت گرفته است.

خاورمیانه، بیش از کلیه نقاط دیگر آسیای مرکزی مورد دست اندازی و تصرف دول اروپایی که دارای قدرت دریایی بوده‌اند، قرار گرفته است و بدون شک علت امر این بوده که خطه مزبور دارای سواحل طولانی و پربیچ و خمی است که از اطراف به دریای سیاه و مدیترانه و بحر احمر و اقیانوس هند راه دارند و راه‌های شمالی و خشکی آن چندان سهل و آسان نمی‌باشد. علاوه بر این در خاورمیانه، رقابت امپریالیستی دولتهای اروپایی از شدت بیشتری برخوردار بود؛ زیرا تنها این مناطق به آسانی در دسترس بودند و امتیازات اقتصادی و استراتژیکی آن قابل ملاحظه بود.

روش تحقیق در این پژوهش، تاریخی است و با توجه به اینکه این درس مصوب

وزارت علوم و آموزش عالی می‌باشد، مطابق سرفصلهای وزارت علوم تدوین یافته است. در این تحقیق از ۱۷۵ کتاب فارسی، ۲۲ کتاب به زبانهای انگلیسی و فرانسه، ۸ مقاله فارسی و یک مقاله به زبان فرانسه استفاده شده است. این پژوهش دارای چهار بخش می‌باشد. در بخش اول با عنوان آسیای صغیر در سده پنج هجری، به تاریخ ترکان و نحوه قدرت یافتن ترکان در آناتولی و پیدایش امیرنشینهای مستقل ترکمن در آناتولی پرداخته شده است.

در بخش دوم، تشکیل امپراطوری عثمانی و سقوط قسطنطنیه و قدرت یافتن عثمانیها و دوران ضعف عثمانیها، ترکان جوان، زوال تدریجی و جنگ جهانی اول و سیاست عثمانیها بحث شده است.

بخش سوم، پیدایش دولتهای عربی و استقلال آنها، که تحت سلطه امپراطوری عثمانی بودند و سپس به کمک معماران گران اروپایی دارای دولتهای مستقل وابسته به استعمار شدند، اختصاص دارد.

در بخش چهارم، درباره حضور ترکان در جنگ جهانی دوم، جهان عرب در جنگ جهانی دوم و در نهایت مسئله فلسطین بحث شده است که نتیجه آن، آوارگی یک ملت به نام فلسطین و تشکیل دولتی سرسپرده و نکستی برای حفظ منافع کشورهای استعماری و بخصوص آمریکا در منطقه است.

در پایان لازم می‌دانم از دکتر محمد سپهری مدیر کل پژوهش وقت دانشگاه مذاهب اسلامی به سبب پیشنهاد نگارش این کتاب و پیگیریهای مستمر ایشان، کمال تشکر و سپاسگزاری را داشته باشم؛ چرا که بدون پیگیریهای ایشان، انجام این کار سخت و دشوار بود. همچنین از دانشگاه مذاهب اسلامی به دلیل چاپ این کتاب، که برای جامعه دانشگاهی و علاقمند به مسائل منطقه می‌تواند مفید باشد، سپاسگزارم.

ضمناً از زحمات فراوان و تلاشهای بی وقفه آقای موسی عزیزی، کارشناس امور پژوهشی دانشگاه مذاهب اسلامی نیز تشکر فراوان دارم. همچنین از زحمات آقای سید احمد حبیب نژاد مدیر کل امور پژوهشی دانشگاه مذاهب اسلامی با توجه به پیگیری مستمر، در انتشار این اثر، کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم.

دکتر محمدامیر شیخ نوری